

L a d i s l a v Ť a ť k ý

PIVNICA PLNÁ VLKOV

cintorín jeleňov ● putá pre Peruna ● poprava stromu

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

L a d i s l a v Ľ a ť k ý

PIVNICA

PLNÁ VLKOV

cintorín jeleňov ● putá pre Peruna ● poprava stromu

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

© Ladislav Ťažký 2009
© Photos: Ladislav Lesay
Cover design © by 2009 Anna Chovanová
© Vydavateľstvo Spolku slovenských
spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
spol. s r. o.

Ladislav Ťažký: Pivniva plná vlkov
Zodpovedná redaktorka Božena Rolková
Fotografie: Ladislav Lesay
Obálku s použitím fotografie Ladislava Lesaya
navrhla Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač Alfa Print
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-368-6

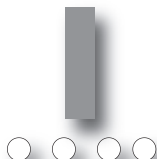
Namiesto úvodu...

Tento zvláštny román venujem manželke Anne (Dominike) a jej rodičom Tomášovi Kňazeje (Fedor Perun) a Františke (Domina), čarovnej dedinke s historickou dušou Kližskému Hradištu, časti Veľkého Klíža v Klátovskej doline v ktorej som (dom č. 174) román písal, ako aj, či najmä tým slovenským roľníkom, žiteľom slovenského národa, tým robotníkom zeme, ktorí prežili krutú kolektivizáciu svojich gazdostiev, aby o štyridsať rokov ich synovia znova prežívali neľútostnú, násilnú privatizáciu.

Prvá im bola vnútená východným socializmom a druhá západným kapitalizmom.

Bez menovaných by som nebol napísal tento stavbou i obsahom zvláštny román, v ktorom v záujme pravdy zacítite nielen realizmus, ale aj naturalizmus, baladizmus, lyrizmus ale aj ducha slovenskej histórie. Predovšetkým je v ňom dokument bolesti, ktorú po veky prežíval slovenský národ.

1. kapitola

SMRŤ JELEŇA

Ten na kríži

Dominika Perunová sa umára žiaľom, vie, že ju čaká veľké trápenie. Nevie prečo, vie len, že sa zafúbila do strýca Vinca, že tajne chodí na cintorín a pozerá sa na obrázok v elipsovitom rámečku na kríži. Niekedy sa jej zdá, že obrázok ožíva, že oči strýca Vinca sú živé, že ústa na obrázku sa pohli a tvár sa usmiala, jazyk prehovoril: ja som tvoj strýc, Dominka, ja som tvoj mŕtvy strýc Vinco a nechodievaj k môjmu hrobu na cintorín pri kostole, prebudiš ma, som mladý, prebudiš vo mne túžbu žiť. Nedívaj sa tak na mňa, krásna Dominika, ty si moja neter. Vieš dobre, Dominika, že mŕtvi sami od seba nikdy neožijú, ak prebudiš vo mne túžbu po živote, po láske, spôsobíš mi pekelné bolesti. Nerob to, Dominika, dcéra rodu Perunovho, choď, odíď, pýcha naša, kým si mladá, nemysli na mŕtvych, dokiaľ si neodkvitla, nemysli na zimu, myslí na lásku, ži z lásky, a nie z trápenia, ty nerozpuknutý kvet našej nespokojnej perunovskej krvi.

Ale Dominika Perunová nemohla žiť a nemyslieť na strýca Vinca, nemohla sa zmieriť s jeho potupnou smrťou. Strýc Vinco akoby jej bol našepkával z elipsovitého obrázka na kríži, že zomrel po chlapsky v hore na Jeleňom cintoríne guľkou chlapa, že mnohí chlapi tak zomrú, tak po chlapsky, ako zomrel on.

Ako ste zomreli, strýc Vinco? Kto vás zabil? Kde vás zabili...?

Choď, opýtaj sa starej matere...

Už som sa opýtala.

Opýtaj sa ešte raz.

Stará mať najlepšie vedia, všetko som povedal sestričke v nemocnici... Nikomu to nepovedala, len materi, tvojej starej materi. Dokiaľ budú moja mať žiť, dotiaľ budú o mne a mojej smrti rozprávať. Živí často rozprávajú o mŕtvych, ale matere, ak im deti nežijú, nemyslia na nič, len na svoje mŕtve deti a rozprávajú o nich, ako keby žili.

Zomrel, keď som ho trikrát prežehnala

Dominika, dievča moje, panna nesmie uzrieť to miesto, tú skalú, tie kosti, lebo to je smrť a hrob, ak panna raz smrť uvidí, nikdy neporodí, čo by aká krásna bola.

Nebojím sa smrti, stará mama, moje telo i duch sú silné, roztúžené, keď príde čas, moje telo prijme život a dá ho svetu na zlosť smrti.

Primnoho a prismelo hovoríš, Dominika.

Rozprávajte, stará mať...

Koľko ráz som ti už rozprávala...

Rozprávajte ešte!

Rozprávať o tom čudnom mieste, Dominika, spôsobuje mi muky, je prekliate, skôr sa mi žiada modliť sa. V každom jeleňovi, ktorý príde zomrieť na Jelení cintorín, vidím svojho Vincka, môjho chlapca nešťastného. Raz som išla... raz som videla, ako zomieral jeleň... zavolala som naň, keď už kľáčal na predných nohách... zavolala som... zaplakala som... jeleň sa postavil, pozrel sa na mňa, bol smutný, presmutný, chcelo sa mu zomrieť, a ja som mu nedala, lebo som v ňom svojho chlapca videla.

Trikrát som ho prežehnala... trikrát po vetre odpľuvla, trikrát spakruky kameň odhodila, potom jeleň znovu zaryčal a zomrel. Ja som zaplakala nad ním ako vtedy nad Vinckom a viac som sa na Jelení cintorín nevrátila, viac jeleňov zomierať som nevidela.

Tak zomrel jeleň

O tom, ako zomierajú jelene, najlepšie vedel rozprávať môj Vincko a horár Branko Turoň (aj Arabom ho volali), ale toho sa ľudia báli na to aj opýtať, lebo hneď kričal, že zabil Vinca, ale že naňho štyria strieľali, hneď snímal z pleca pušku a jeho tvár sa premieňala raz na vlčiu, druhý raz na jeleniu papuľu, z očí mu šla hrôza, v jeho Turoňovskej podobe vraj chodí po zemi sám čert. Len on sa chodil vyžívať na močariny, sedával na ostrovčeku suchej zeme medzi morskými okami, močidlami, zeleno-žabacou bačorinou a čosi nezrozumiteľné šepkal. Všeličo sa o ňom hovorí, dievča, zlý duch sa spomína, ja môžem o ňom povedať len to najhoršie. Vieš, že Branko Turoň na Jeleňom cintoríne môjho Vincka, sokolíka, zabil. Na pravý obed, keď na kostole začne dvanásta hodina odbýjať, alebo v pravú polnoc, keď vtáctvo v hore stíchne, lebo keď dvanásta bije, nepatrí sa vyspevovať, keď bije dvanásta hodina, prichádza na Jelení cintorín zomrieť kráľ našich hôr. V tú hodinu sa človek neopováži priblížiť k močarinám, ba ani len tvár obrátiť k Jeleniemu cintorínu, na zomieranie kráľa sa nik nevydrží dívať. Vravím nik, okrem Branka Turoňa. Nik... Len môj sokolík, môj Vincko sa opovážil. Pre-

ukrutne miloval pušku, horu a zver, jelene najviac, miloval ich tak, že ich zabíjal, aj z kostola utekal do hory k puške v Karašovom v klade skrytej a strieľal, strieľal, jelene padali, hory sa ozývali, domov nosil parohy a mäso, celú Perunovu Ves živil. Tak ako môj Vincko zver preukrutne miloval, tak ho za to horár Branko Turoň preukrutne nenávidel. Ale všetko by bolo dobre bývalo, keby sa Vincko, môj sokolík, nebol opovážil aj na Jelení cintorín vkročiť. Všetko videl môj Vincko, aj jeleňa prichádzať, aj Branka Turoňa sedieť pod jedľou, aj mieriť ho videl na seba, ale Vincko šiel, nedbal na Branka Turoňa, Branko Turoň černel od zlosti, nestrelil len preto, že v zlosti nemal takú istú ruku, ale jeho zlosť bola šialená, lebo môj sokolík vyletel s jeho tajomstvom do sveta, všetko ľudom vyrozprával, rozprával im o smrti jeleňa tak, až sa im dych zastavoval, oči vlhli žiaľom, lebo každý v tom jeleňovi videl človeka, seba... Ako keby teraz rozprával, môj sokolík, stále ho počujem a vidím, ako mu horia oči, jelenia krv mu prúdi v žilách, sám je kráľom kráľov, zomiera sám za všetkých, náruživosť v ňom zabíja lásku i jeho. Roztiahol krídla, otvoril zobáček... Bohdaj... Branko... Zomierali potom králi a môj sokolík ich nevidel. Za ich smrť zomrel. Počúvaj, Dominika, môjho sokolíka, ty ho počúvaj tak, ako som ho počúvala ja, keď mi rozprával po smrti, čo videl, ako zomrel, ako ho zabili ...

Branko Turoň a ja sme sa nevládali modliť

Na veľkú omšu ste ma v tú nedeľu poslali. Chcel som vám urobiť po vôli, počkať aj na kázeň, porozprávať vám... V tú nedeľu bol spev v kostole smutný ako na pohrebe. Neviem, prečo som sa práve v tú chvíľu obzrel, keď sa díval na mňa on, horár Branko Turoň. Ani opitý, ani chorý som nebol, ale na hlave som mu videl jelenie parohy, krásny šesťnástorák to bol, skoro som vykrikol od radosti i ľaku, také krásne i strašné boli parohy na Brankovej Turoňovej hlave. Keď som si pretrel oči, zavrel prekvapené ústa, znovu sa pozrel k dverám, tam, kde stál Branko Turoň, jeho tvár sa smiala, žiadne parohy na hlave nemal. Ruka mi sama vyskočila na hlavu, pohladkal som si vlasy, lebo som mal taký pocit, že tie parohy, ktoré som videl na Brankovej Turoňovej hlave, prirástli na moju hlavu. Ale nič som nemal ani na hlave, okrem studeného potu na čele. Po trojzvonení v kostole všetci pokľakli, len Branko Turoň ostal stáť vo dverách ako

druhý kňaz a ja som jeho miništrant, nemôžem oči odtrhnúť od neho, po chvíľke som prišiel na to, lebo Branko Turoň sa nesmeje, ale mne sa vysmieva, jeho jelenia tvár bez parohov sa začala predlžovať, končistieť, keď sa na mňa zaškeril, dobre som videl jeho horné dva špiciaky, ako ich ceril na mňa. Vtedy, keď ľudia kľačali a hlavy mali sklonené na prsia, keď sa prevínili bili na srdce, Branko Turoň sa vypál a začal rásť, až narástol do výšky kostolných dverí, ba v tej chvíľke sa mi videl ešte vyšší a hrozivejší ako dovtedy, len keď som ho videl vychádzať z kostola, presvedčil som sa, že je len taký vysoký ako kostolné dvere. Nie, nemohol mať parohy, aj keď som ich zase videl, nebol by mohol vyjsť bez toho, aby sa zohol. To len ja som všade videl jelene, parohy aj na Brankovej hlave. Zase som sa utvrdzoval tým, že keby ich mal, musel by sa zohnúť, skloniť hlavu ako jeleň pri bitke, niekoho by pritom nabral na parohy... Keby sa ešte aj vo dverách nebol zastavil, obzrel a úsmevom sa mi posmieval, keby som nebol v tej chvíli videl namiesto Branka Turoňa toho Turoňa, pastierskeho boha, ochrancu pokojných stád a krídľov divej zveri, bol by som kľačal a modlil sa k Bohu s kresťanskou, ľudskou tvárou, ale on, Turoň spolovice vlk, spolovice jeleň s diabolským úsmevom, s dvoma vycerenými špicami, tento zlý duch Turoň bol mocnejší ako dobrý duch v kostole, rozkázal mi vstať a ísť za ním a ja som bol presvedčený, že moja hora, moja zver je v nebezpečenstve, mal som pocit, že sa robí čosi s mojimi jeleňmi. Chlapi v kostole sa dívali, keď som im stúpал po nohách, ženy šomrali, keď sa mi nohy zamotávali do ich sukní, ale ja som sa v tej chvíľke nehanbil ani ľudí, ani kňaza, nebál som sa ani nášho ľudského, kresťanského Boha, ani Branka Turoňa, len som šiel ako vo sne, v kostolných dverách som chcel zastať, čosi mi pošeplo, aby som sa vrátil späť medzi ľudí, ale nemohol som, šiel som za svetlom, tam v slnečnom jase zelene polí a hôr sa mi Branko Turoň stratil. Zazrel som ho na kraji hory, ako hľadá na hodinky visiace na retiazke. Ja som sa pozrel na kostolnú vežu. Bolo pol jedenástej. Pustil som sa do behu, ale Branko Turoň mi ušiel, zamotal sa do hory.

Branko Turoň ma nevedie, ale odvádza

Keď som vbehol do hory a zastal na tom mieste, kde pred chvíľou stál Branko Turoň, nepočul som nič, lebo v ušiach mi zvonila krv, nevidel som

okrem jedlí nič, všetko bolo okrúhle, pred očami sa mi robili kruhy, aj suché šišky na mŕtvom ihličí vystlatom na zemi boli zelené. Dýchal som strmo, ba chvíľkami som jachtal ako pes, aby som sa nezasadil. Hora ohluchla. Vtáci, prečo nespievate? Čo sa ti stalo, hora? Prečo si prestala šumieť? Onemela. Je chromá. Ani vetrík nezaveje, hora je mŕtva, ani stebielko trávy sa nepohne, dateľ nezaklope, zajac nepodskočí, veverička nepustí šišku na hlavu. Hora je zakliata. Všetko stíchlo, všetko, aj moje srdce prestalo biť. Len tvár sa mi rozpaľuje krvou a žiadostivou predtuchou, čakaním zvláštneho. Srdce je živé, len nohy mi meravejú, nechcú kráčať za Brankom Turoňom. Hehéj! Branko! Chcel som zavolať, ale namiesto hlasu a kriku mi len taký čudný škrekot vyšiel z úst. Ale aj za to duša ďakuje telu, potešila sa, tam vpredu za žľabom sa môjmu škrekotu ozvala sojka. Branko Turoň je ďaleko, tam, kde je sojka, ale neujde mi, sojka ho bude sprevádzať. Jej zobák bude mojím kompasom v tomto zelenom mori. Dobré, sojka, krič, škriekaj, straš a hnevaj Branka Turoňa a nedovoľ mu ani ujsť, ani skryť sa. Branko Turoň mi musí prezradiť, prečo ušiel z kostola, prečo sa vytratil z omše ako vlk a vtiahol sa do hory. Predo mnou už nebude dlho skrývať svoje tajné čertoviny. Čo chce v hore v nedeľu cez veľkú omšu, keď je celá dedina v kostole? Nebudeš mať tajnosti, Branko Turoň, nebudeš sa mi v kostole posmievať, ceriť na mňa vlčie zuby, zrazím ti pyšné parohy z hlavy. Zafúkal vetrík, pomaly chladnúca krv sa vo mne pohla, zovrela, zabublala, tráva sa zakývala zboka nabok, nohy sa mi predbiehajú, nesú ma za Brankom Turoňom. Už ho znova vidím a počujem jeho vlčie jachtanie. Naháňa niekoho, či jeho chytajú? Musím počkať, aby ma nezbadať, priložiť líce k pobelavej, slnkom zohriatej chrabľavej kôre jedlí, ale Branka Turoňa nesmiem pustiť z očí. Dnes Branko Turoň nebude chcieť mať svedkov, dnes, v nedeľu na obed bude chcieť, aby hora patrila len jemu. Myslí si, že len jemu, bude sa nadúvať, bude mať nado mnou moc. Poznám to, Branko Turoň, dobre poznám ten sladký pocit moci v tomto čase v pravé nedeľné poludnie, už neraz hora patrila len mne.

Odbilo jedenásť. Branko Turoň sa mi po druhý raz stratil z očí v hore, všade som ho videl a nikde, bol ako zelený duch. Ale sojka sa nestratí ani môjmu sluchu, sojka škrieka, tu je... tu je... pozor... pozor, ide! Sojka je skutočná. Dobré, sojka, už ho zase vidím. Ide... počujem ho jachtať, vidím ho, ide, hlavu má zaklonenú na lopatky, idem za ním, už ma páli jeho horúci vlčí dych, tak som sa k nemu priblížil.

Som sám ďaleko v hore s Brankom Turoňom.

Spadol som hore do oka

Branko Turoň už neuteká predou mnou. Vie, že mu stúpam na päty, že ho nepustím. Hej, Turoň...! Hlas sa mi prepadol do tela, nohami ako blesk stiekol do zeme. Zastal som ako do zeme vrastený, predou mnou vidím stáť Branka Turoňa obráteného dolu hlavou, aj hora stojí na vrcholcoch, aj nebo s oblakmi, aj slnko sa sklonilo dolu k mojim nohám, svet sa zdvojil v zrkadle nehybných zelených vodných očí. Výkrik prekvapenia, ktorý mi nechtiac vyšiel z hrdla, sa prepadol so mnou, prehltilo ma jedno zo zrkadliacich zelených očí hory. Kým sa nado mnou zavrelo oko a nebo s oblakmi a vrcholce starých jedlí, videl som, ako Branko Turoň zastal nado mnou, ako sa mi v úsmeve vysmieval, ako ceril dva vlčie špiciačky, ale jeho hlas som už nepočul. Padal som... Dlhú som padal, až na samé dno zeleného oka hory som padol a len zlosť na Branka Turoňa dala mojim nohám silu odraziť sa od dna a znova sa narodiť, vystrčiť hlavu z kolies zeleného oka, vydýchnuť vodu a napiť sa vzduchu. Znovu som zazrel Branka Turoňa, ako kráča neistým krokom, ba ak ma oči plné vody a vodných rias neklamali, zdalo sa mi, že sa tiež prepadol do hlbín oka obrátenej hory, že sa prepadol do neba. Po prvý raz ma pochytil strach. Už by som sa bol najradšej vrátil, ale darmo som sa krútil, hľadal cestu späť, zovšade sa na mňa dívali oči hory, všade koldokola nemá, studená voda, obrátená hora, nebo sa mi rozprestieralo pod nohami. Nevedel som, prečo sa mi chcelo umrieť, smrť sa mi zdala sladká, hrdinská, od slasti smrti mi oťaželi nohy, oslabli ruky, ktoré mi zviazali vlastný obraz. Tam, kde som pozrel, tam som ho videl, všade tam, kde som hľadal chodník späť. Aj keď som sa nehýbal, cítil som, ako sa znova prepadáam, ako sa hlavou ponáram do barančekových oblakov hlboko v zemi. Celý svet ma opustil ako každého pred smrťou, len sojka ostala so mnou, celkom blízko zaškrečala. Nevieam, či kričala o mne, či hlásila Brankovi Turoňovi, kde som, alebo volala na mňa, ukazovala mi cestu za ním. Vidím ju vo vode, nedíva sa na mňa, ale predou mňa, tam, kde som pred chvíľkou zazrel prepadať sa Branka Turoňa do oka hory. Koľký raz už mozog rozkazuje nohám pohnúť, nejde to, len s veľkou námahou ťahám nohy za sebou, viacej sa čvachtám v bačorine, ako kráčam, snažím sa nájsť suché miesta a stúpať tam, kde stúpala Branko Turoň, viem, že ak sa pomýlim, zase sa prepadnem v zrkadle mŕtveho oka hory.

Sojka...! Sojka...! Ozvi sa!

Ozvala sa. Zďaleka, a jej hlas bol čudný, akoby vyvieval zo zeme, vychádzal z hrobu. Tam niekde pri tom hlase musí byť aj Branko Turoň.

Áno, z hrobu ...

Zázrak...!

To, čo som videl, to bol zázrak hory, to bol strach, to bol druhý svet.

Cintorín starých jeleňov

Za chrptom mi ostali zelené bariny, dlhou trávou zarastené bačoriny, ešte sa na mňa dívali sklené oči hory, ale ja som sa díval dolu, kde zlietala sojka do kamenistej dolinky, ukončenej kamenným kopčekom. Na kopčeku stojí kamenný jeleň. Ostrov s majákom... Maják bez svetla, o ten maják sa rozbíjajú jelenie hlavy, ten maják je kríž i pomník, náhrobný kameň... cintorín. Panebože... prežehnal som sa, veď ja som na cintoríne starých jeleňov. Na tom cintoríne, o ktorom sa má hovoriť pošepky, ale až potom, keď sa tri razy prežehnám. Tak sem ma to tiahlo, mať moja, sem, pán farár, na cintorín starých jeleňov uteká Branko Turoň v nedeľu o dvanástej hodine z kostola. Zbohom, mať moja, Branko Turoň ma vylákal na cintorín starých jeleňov, viem dobre načo, aby ma zastrelil, vždy sa mi vyhrážal, že ma odstrelí ako jeleňa. Alebo mi chce ukázať, ako zomiera starý kráľ? Aj to viem dobre, že by som nemal ísť k pomníku, ale ja idem práve preto, že nesmiem, idem, priťahuje ma kamenný jeleň, idem pomaly, viem, že sa nezastavím, idem ďalej, bližšie, kamenný jeleň sa so mnou hrá, už nemá parohy, hlava sa mu stráca, krásny krk mu pred mojimi očami zakrnel, celý ho vtiahol do seba, brucho jeleňa, to je len výbežok hromami ošľahanej skaly, vyhladenej vetrami a dažďami, nohy, krásne jelenie nohy, jelenie krídla sú len bleskom rozštípené kamene. Nikdy som tu nebol, počul som, aj od vás, mať moja, som počul o Jeleňom cintoríne. Teraz som tu na cintoríne, nik, ani vy, mať moja, nik ma neučil prekračovať mŕtvych, budem stúpať, budem prekračovať suché kosti jeleňov, budem ich zbierať, nanosím ich doprostred dolinky, uložím ich okolo vysokého kola, zapálím svätójánsky oheň, spálím, pochovám kosti a parohy jeleňov zanesiem na krížne cesty, rozsypem popol... Raz do roka o tomto čase budem chodiť na

Jelení cintorín pochovávať kosti starých jeleňov, prestanem pytliačiť, začnem hrobáčiť.

V posvätnom opare s necitlivým telom a dušou plnou jelenieho zomierania som celkom zabudol na ľudí, keby som si bol čo len na jedného živého spomenul, bol by som sa vrátil, nebol by som kráčal hore vyjarčenou, škárou tajomnej zeme ta, kde som ešte nebol, ta, kde ľudia nechodia, na cintorín starých jeleňov. Sprevádza ma predsmrtný strach a posmrtné ticho.

Ani na Branka Turoňa som vtedy nemyslel. Sojka mlčala.

Čo mi je súdené...

Už som videl kosti vyhladené, vyumývané, už som cítil sladkastý zápach cintorína s kopou skrížených parohov, keď ma zakľal hlas podobný ryčaniu i brechaniu, Branko Turoň stál na skale-pomníku a mieril na mňa erárnou dvoj-rúrovkou, ceril vlčie špiciaky, ktoré som nikdy nevidel tak zblízka, usmieval ako sa nikdy neusmieval, a v tom úsmeve sa mi vysmieval tak, ako sa mi ešte nikdy doteraz nevysmieval.

Stoj, Perun! Do záhuby kráčaš! Ešte sa mi nechce ťa zabiť. Tu je smrti dosť... dosť! Nevidel si? Vráť sa, Vinco!

Pekne na mňa zavolať, krstné meno mi spomenul, ale ja som mu chcel napriek urobiť, volaj si na mňa, ako chceš, mier si, koľko chceš, akurát, tebe napriek, pôjdem na cintorín starých jeleňov, streľ si, keď chceš... Nie...! Nie...! Branko Turoň, ešte nestreľ, ešte nie, skôr ako zomriem, chcem vidieť jeleňa zomierať, patrím tejto hore, jej zverskej svorke, do jelenieho krdľa, viem, že raz prídem aj ja sem na cintorín zložiť svoje kosti.

Vráť sa, Perun! Vráť! Ešte ti nie je súdené... ale tvoj čas sa blíži.

Ty sa mi stále vysmievaš, Turoň?

Nie som Turoň, som Branko, a ak mi ešte raz povieš...!

Prečo sa mi vysmievaš, Branko? Som taký zlý pytlík?

Nenávidím ťa, Vinco! Zavadziaš mi v hore. Hora už povedala, že nebude mať dvoch pánov.

Mám rád horu... a zver... mám rád aj teba, Branko, patríš k hore ako...

Patrím k tvojej smrti... z nás dvoch sa raz bude z hory vracáť len jeden.

Prečo, Tur... Branko? Ak nám je hora materou, sme skoro bratia.

Hora je našou láskou, Vinco, sme sokovia, mne je súdené teba zabiť, tebe zomrieť...

Súdené? Ak súdené, nech sa stane. Zabi ma, Branko. Čo mi je súdené, to ma neminie. Nechcelo sa mi veriť, že by ma Branko Turoň zabil práve teraz, keď sa mi chcelo s ním priateliť. Do nôh sa mi vrátila sila, vykročil som rovno ku kameňu, za ktorým sa skrýval Branko Turoň. Ak sa mi zachce, aj ten kameň prevalím a pozriem sa, čo skrýva. Pod nohami mi pukajú jelenie hnáty, opfchnuté kostené krídla, ako lopty poskakujú predou mnou kráľovské hlavy, kostené lopaty sa núkajú do ruky namiesto sekery, zvädzajú ma zaťať do osudu Branka Turoňa, skôr ako ma zabije.

Kde sú tí hostia, čo toľko mäsa pojedli, kde sú majstri, čo tak dobiela vyleštili kosti? Po veľkej hostine ostáva cintorín v hore, na stole. Prišli sme neskoro, Branko Turoň, čas všetko pojedol, hladným nechal len kosti a zelené oči hory.

Povedz, priateľ, kto urobil túto horu z parohov?

Ja. A nevolaj ma priateľom.

Ty? Počkaj! Prečo odchádzaš?

Ešte ťa nemôžem zabiť, ešte nie... ale...

Na kostolnej veži srdce zvona odbíjalo dvanástu hodinu. Po jednom srdci sa z dediny rozplakali všetky tri zvony. Veľká omša sa skončila. Na cintoríne starých jeleňov sa začína obetovanie.

Smrť starého jeleňa

Odbila dvanásta hodina, utekaj, Perun, utekaj, skry sa, Vinco, ak chceš vidieť zomierať starého jeleňa. Branko Turoň akoby sa bol predou mnou do zeme prepadol, skryl sa, ešte som sa stačil prilepiť k skale-pomníku, keď zvony zmĺkli, ešte mi v ušiach znel Brankov Turoňov hlas, potom, keď sa mi aj z neho vyprázdnil sluch, nastalo ticho najtichšie, aké som kedy počul, pocítil som ho v nervoch, v kostiach, tichom mi dýchali aj pľúca, v tom tichu mi tiekla splašená krv. Na cintoríne starých jeleňov bolo cítiť príbuznosť smrti. Len moje srdce odbíjalo život, aj vtedy odzváňalo na slávu života, keď zdola cintorína, spomedzi očí hory pomaly a dôstojne kráčal hore cintorínom ku skale-pomníku

starý jeleň. Ide, neobzerá sa, nevetrí, ani neoddychuje, aj keď krok už nemá svižný, nie je celkom vyslabnutý, starostlivo obchádza vyleštené kosti svojich bratov, otcov... Len ťažký dych a smutné, dôstojné držanie hlavy prezráda slabosť, starobu na smrť odsúdeného kráľa. Zahanbil som sa, lebo moje ruky zodvihli pušku k lícu, pripravili sa na streľbu. Teraz streliť by bol hriech. Zabiť starého jeleňa, ktorý prišiel zomrieť, to by bola vražda na cintoríne. Jeleň ide rovno, plný sily a pýchy už dávno sa rozhodol hlavou zvaliť skalú-pomník a potom postúpať po mne. Už nedbá na kosti bratov a otcov, cieľ: skala, rovno! Nohy sa mu kľžu po vysušených, vyumývaných kostiach, ešte živý skoro spadol na svojich predkov. Proti vôli som začal spätkovať, pokľzol som sa a spadol do jarku za skalou. Ale ani tu v jarku za skalou som neušiel kostiam. Jarak bol hrob nasypáný kosťami. Darmo som sa tešil, že ma vyvedie z tohto strašidelného miesta. Nevyviedol. Ba naopak, dal mi ešte lepší výhľad na Jelení cintorín, vidím skoro všetky kosti a parohy, celú skalú-pomník a jeleňa. Ten, čo prišiel zomrieť na cintorín, zastal pred skalou-pomníkom, parohy si položil na krk, hlavu zodvihol, z pyska sa mu dymilo, oči uprel hore na končiar skaly-pomníka, na to miesto, na ktorom som z hory videl stáť kamenného jeleňa, on, starý kráľ ho možno vidí aj vtedy, keď ho ja nevidím... možno sa mu spovedá zo svojich zvieracích hriechov, koľko mladších, slabších sokov prepichol pri veľkej ruji, možno sa s ním lúči alebo mu vzdáva úctu, ba zdalo sa aj mne, že ten kamenný jeleň hore na skale na chvíľku nadobudol živú podobu a ten dolu pod skalou, ten, čo prišiel zomrieť, skamenel.

Aká je smrť jeleňa? Kamenná? Kamenná smrť jeleňa je krásna.

Vidieť ako skamenie živý je hrozné, úžasné?

Prestávalo mi biť srdce, ruky mu sľubovali, už nikdy nevystrelíme na jeleňa, len sa nezastav! Aj keď jeleňovi vypĺzla srst', stále je krásny, dôstojný, taký dôstojný a dokonalý, že to neviem ani vypovedať.

Skamenený kráľ ožil, sklonil hlavu k zemi, ale koruna mu nespadla ani vtedy, keď si kľakol na predné nohy a pysk položil na teplý, tľapkavý kameň, čosi začal hundrať, odriekať, už sa mi zdalo, že v tom mrmlaní prichádza smrť, keď jeleň svižne vstal, obrátil sa ku skale-pomníku, malým chvostom sa takmer dotýkal ostrého skalného výbežku, ktorý trčal zo skaly-pomníka ako rúra kamenného kanóna a mierila ponad zelené oči hory do Perunovej Vsi, do sveta. Na tľapkavom kameni ostala veľká biela pena. Jeleň najprv chorobne chytal otvorenou papuľou dych, vydával tichý, chrapľavý hlas, až po chvíľke si vydý-

chol spolu so mnou, lebo starému jeleňovi sa podarilo to, čo som čakal, čo som počul, zaryčal tak silno, ako keď bol mladý v čase najslávnejšej ruje, roky býval kráľom rují, hora sa mu ozvala, počul jej ozvenu, počúval... ja som počítal, siedmy grúň sa ozval, ôsmy bol nemý, hora zmĺkla, len jej zelené falošné oči sa dívajú, čakajú tak ako moje, aj ony chcú vidieť kráľovu smrť. Kráľ stojí, čaká na popravu, díva sa do rúry kanóna, strmo dýcha, už nič nevidí len rúru kamenného kanóna, noha sa mu potkla o nohu, spätkuje, hlavu nakláňa, pred jeleňom stojí smrť toreador, treba ho nabrať na parohy, posledný plač, posledná spomienka na ruju, oči zlostne zazerajú na bielu plachtu... Niet soka, na poľane niet a už nikdy nebude, ani ruja nebude, pred kráľom už nikdy nebude stáť kráľovský sok, pred kráľom stojí namierený kamenný kanón. Kráľ už nabral diaľku, všetky sily sa vliali do zadných nôh, na túto chvíľku chce byť ešte krásny, odrazí sa, vyskočí, sklonil hlavu, namieril ju do kanóna, kamenný kanón sa nepohne, nevystrelí do kráľovskej hlavy, nohy vystrelia kráľovskú hlavu do kamennej rúry. Tupý úder jelenej hlavy na kameň... pocítil som bolesť medzi očami. Jeleň znovu kľakol na predné nohy, sadol na ľavý bok ako pes, ľahol si, vystrel nohy, natiahol krk... parohy už nevládal položiť na šiju a na lopatky. Starý jeleň zomrel. Pred mojimi očami zomrel prvý jeleň na Jeleňom cintoríne.

... a ten jeleň mal ľudskú tvár

Áno, všetko to bolo ako sen, takú rozprávku mi vyrozprával, vypadla mi slza, nahlas som zaplakala nad smrťou starého jeleňa, tak mi ešte povedal Vincko, aj ma poprosil, aby som, dokiaľ bude živý, nikomu nerozprávala o Jeleňom cintoríne, lebo by mohol prísť o život. A veru aj prišiel, môj sokolík, Vincko... ako jeleň ho... Bože môj...

So starou materou sa nedá o inšom rozprávať, len o strýcovi Vincovi. Nosia ho v sebe, veria, že sa znovu narodí. Kosíme? Keby tu bol Vincko, jaj, keby ten tu bol... ten by... Idú mládenci? Aj môj Vincko bol taký, ba ešte...

Strýc Vinco sú všade. Od malička ich nosím v sebe. Aj ich mám rada, aj sa ich bojím.

Staraj materinu rozprávku o Jeleňom cintoríne a strýcovi Vincovi sokolíkovi

poznám nasпамäť. Koľko ráz som ju počula, ale nikdy neodídem, dávam pozor, čo pridali a čo zabudli, už viem, že ten jeleň, ten kráľ našich hôr je ich Vincko, že cintorín jeleňov je ten cintorín, na ktorom ich sokolíka a nášho strýca Vinca zabili.

Stará mama...

Zabudli ste dnes... a zrazu jeleňovi parohy odpadli a ten jeleň mal ľudskú tvár.

Zabudla?

Zabudli.

Och, och... a tak myslím naňho... všade ho vidím, všade... Pravdaže, keď si starý jeleň ľahol, keď už nič nevládal, zrazu jeleňovi parohy odpadli a ten jeleň mal ľudskú tvár.

Bože môj, Vincko, sokolík môj...

2. kapitola

SVÄTÝ VINCENT VYSVÄTENÝ SLZAMI

Náš strýc na obrázku

Svätí sú všade a náš strýc Vinco sú naozaj všade, v izbe na obraze medzi svätými obrázkami, v starej materinej modlitebnej knižke, u strýca Petra nad zrkadlom, u tetky Fanky majú svoj kút v izbe, na lúke, tam, kde ich naposledy videli živého, majú železný krížik a v hore, pri skale-pomníku na Jeleňom cintoríne majú vyfatý kríž v starej jedli a priamo v kameni na cintoríne v dedine majú obrázok na kríži. Všade, kam prídem, kde sú strýc Vinco, je ticho, smutno, všade vonia smrť, všade nechala svoj pach, všade sa otvára zelené oko večnosti a našej dočasnosti.

Strýc Vinco sú svätý. Strýc Vinco sú večný.

Na cintoríne, na tom v dedine, niekto rozbil sklo na obrázku. Pre toho nie sú strýc Vinco ani svätý, ani večný. Keby strýc Vinco mali obrázok v kostole, boli by naozaj svätý, sklo na ich obrázku by nikto nerozbil. To je nespravodlivé. Svätých po smrti nekameňujú. Strýca Vinca áno. Nech kameňujú, nech, strýc Vinco budú ešte svätejší. Železný kríž je zasadený v kopčeku, kopček je zarastený trávou, ktorú nik nekosí, obrázok na kríži môže rozbiť hockto, aj krava rohom, keď chrabľavým jazykom kosí trávku na svätom hrobe.

Rada chodím so starou materou k svätému hrobu strýca Vinca, rada sa dívam na obrázok, sedím so starou materou na lavičke na cintoríne, stará mať nerozprávajú rozprávku o smrti starého jeleňa, tu, pri Vincovom hrobe, rozprávajú o smrti mladého sokolíka, ich Vincka, ale najprv sa musíme pri hrobe modliť za odpustenie hriechov a ľahký odpočinok strýca Vinca. Stará mať sa vydržia

dlhšie modliť, ja nevládzem toľko myslieť, toľko plakať za strýcom Vincom, keď ma kolená bolia od kľačania, sadnem si na suchú trávu a dívam sa na strýca Vinca. Ten, kto rozbil sklo na obrázku, má hriech.

Stará mať!

Len očami dali znať, že počuli.

Koľko rokov mali...

Aká som hlúpa... na krížiku je to napísané. Na ľavej strane pri hviezdíčke roku Pána 1900, na pravej strane pri krížiku 1924 a pod rokmi a fotografiou zlatým písmom meno strýca „Vincent Perun... ako holub lieta v nebi tvoja čistá duša.“

Strýc Vinco boli pekný. Ako holub... predstavujem si strýca s krídlami a puškou v ruke, strýc Vinco letia, letia k nám a od nás.

Aj stará mať sa už pomodlili. Teraz sa začnú dívať na fotografiu, ty, čo si rozbil sklo na obrázku, mal by si počuť, čo povedia stará mať, ako si vzdychnú, kto im, okrem ich očí, zasklí ich sokolíka, kto taký hriech... stará mať by chceli zaplakať, ale z očí slzy už nebudú padať na hrob, nemôžu, všetky im vytekli, aj keď sa ich oči zdajú mokré, aj keď im sedí skúpa večná slza v oku, stará mať majú suché oči s pohľadom ostrým, aký má len sokol. Tá skúpa večná slza v kútku ich oka je staroba. Stará mať prežehnali hrob a znovu si sadli na lavičku.

Vincko! Vincko môj! Boh ho potrestal, tvojho vraha. Neponáhľal sa veľmi, ale potrestal. Dlhو chodil Branko Turoň, vlk skrížený s jeleňom po zemi, za človeka sa vydával, ženy nivočil... Ach, Vincko môj, Vincko, našiel sa aj na Branka Turoňa majster... našiel... Boh je milostivý... To povedia stará mať sebe, nebu, krížu i tomu... Brankovi Turoňovi a potom začnú rozprávať pri hrobe strýca Vinca. Rozpovedia všetko od začiatku tak ako vždy.

Ako si pre strýca Vinca prišla smrť

Mládzu sme pokosili neskoro, začiatkom októbra, usušili a Fedor, tvoj otec, a strýc Vinco ju zviezli na jeden raz, za rebrinák jej bolo. Vravím im, chlapci, voz máte pripravený, prineste haluzinu z lúky, z tej na Očime pod horou pri potoku. Buka sfali, keď mládzu kosili, silu na nej probovali a dobre urobili, že ho sfali, robil tieň na pol lúky. V jeseň a v zime diviaky celú lúku znivočili, bukву hľadali a na jar mu najmocnejší konár začal vysychať. Mama, vraví mi Vincko,

mne sa na tú lúku pod horu nechce ísť, mal by som ísť Fanke pomôcť aspoň šafle od potoka odnosiť. Fanka, teta Fanka, Vinckova žena, prala v potoku a pod srdcom nosila tvoju sesternicu Julku, nohy mala červené, sukne vykasané, voda už bola studená, u nás je aj v lete voda studená, ale v robote sa Fanka nedala zahnanbiť, vody sa nebála, bola mladá, každý mi závidel. Taká nevesta! Nechcela si dať pomôcť ani povedať, Vinco jej nasilu vzal šafel z rúk, priniesol od potoka do kuchyne, len ho vyhánala za Fedorom, твоjím otcom. Choď, Vinco, len privezte dreva, na zimu nám bude treba veľa tepla, myslela na maličké. Vinco sa len smial, nebol skúpy na úsmev, veselý chlapec to bol, sokolík, a dobrý... ale flinty, to strelivo, bodaj by ho... to ľúbil viacej ako ženu, ako mater. Vravím, ešte sa zasmial, zakýval Fanke, mne zakričal, zbohom, mama, a šiel. Šiel usmiaty, ešte aj mne zakýval, aj Fanke zbohom zavolať, ešte voľačo zavolať z cesty, ba aj kamienček hodil do potoka, aby sa Fanka na neho ešte raz pozrela, tak sa s nami lúčil, odtrhnúť sa od nás nemohol. Fedor, твой otec, už bol v poli, keď ho Vinco dobehol. Tak šli pekne, ako sa na bratov patrí, bez slova, Fedor pred vozom, Víncko za vozom, ani jeden sa neviezol, nie že by kone boli šanovali, ale tak to videli od starších furmanov, a tak si ja myslím, že ten odľud Branko Turoň ich videl už vtedy, keď šli s vozom cez pole, musel sedieť na kraji hory a dívať sa na nich, čakal, striehol na nich, ceril vlčie špiciaky, usmieval sa a v tom úsmeve sa im vysmieval, možno si už vtedy naňho, na môjho sokolíka Vincka, zamieril erárnu dupľovku, ale nestrelil, lebo tam bol твой otec, ale neodíšiel, keď chlapci vošli do doliny, skryl sa im do hory, spoza stromov sa na nich díval ako zver na poľovačke, čo budú robiť. Panebože... Anjel strážny, prečo si nedal znamenie!? Anjel strážny! Fedor poháňal kone, Vinco sa díval na hory, ale nie do hory za jedle, Fedor vtiahol na lúku a tu... aj drevo aj lúka už boli pobosorované, smrť už na nich čakala tam za tým drevom, za tou haluzinou... Aj ju videli, aj sa smiali, lebo nevedeli, že takú podobu má. Fedor, твой otec, plesol bičom, sám vravel, že plesol tak, akoby z pušky strelil, ale že nič nevidel, ani steblo trávy sa nepohlo, vravím, všetko bolo pobosorované, spoza toho dreva, spoza tej suchej haluziny smrť vyskočila a mala podobu jeleňa. Vinco vraví Fedorovi, твоjmu otcovi, videl si, brat môj, toho jeleňa? Jeleňa! Fedor sa obzrel. Nie, nevidel som, Vinco, nič som nevidel. Fedor si viac nevšímal Vincovho jeleňa. Obzrel sa, kde sa treba obrátiť s vozom tak, aby nevošiel do mokrade, keď sa obrátil, povedal, nie, bratu, žiadneho jeleňa som ja nevidel. Čo ťa po jeleňovi, Vinco, nevidel si prvého, a Fedor začal nakladať haluzinu do voza. Smrť to bola, dievča, Vínckova smrť, preto ju

Fedor, tvoj otec, nevidel, len Vincko ju videl, ten jeleň zo samého Jelenieho cintorína si prišiel po Vincka na lúku, od roboty ho odviezol. A Vincko šiel do hory za jeleňom, šiel rád, bratovi nepovedal ani slovo, šiel... utekal, Vincko bol do hory a do zveri zbláznený. Vedela som, že v hore má flintu, tamhore najvyššie, v Karašovom v klade skrytú, domov ju nikdy nepriniesol, vedel, že sa streliva bojím ako porobeniny, ale mäso z jeleňov som varila a zle som, dievča, robila, niekedy som celú noc varila, pol dediny som nakŕmila, nič mi nekázal odkladať, aby ten odľud, ten vrah Branko Turoň nezavoňal a nedal ho súdom. Vždy sa mu vyhráždal, my sa raz stretneme osamote, Vincko, my sa musíme stretnúť, hora nechce dvoch pánov, čo mohol viac povedať, Branko Turoň bol sám najprv pytliaikom, takým ako Vincko, až potom ho páni vybrali za hájneho, dali mu uniformu, erárnym pytliaikom ho urobili, aj rodina bola s Vinckom, Brankova Turoňova žena, tá prvá, čo ju žiadosťami utrápil, a Vinckova Fanka boli sesternice. Keď sa Vincko ženil, Branka Turoňa, ako sa na rodinu patrí, na svadbu pozval, aj si vedno zaspievali, držali sa okolo krku ako najlepši kamaráti, celá svadba ich videla aj počula, keď Branko Turoň povedal Vinckovi, viem ja, Vincko, viem, že chodíš do hory, pre mňa si chodievaj, len chodievaj sám, nikdy nechod s druhými, tak ti ja radím, ako som povedal, choď vždy len sám do hory, Vincko, nik ťa nevidí, nik nepreznadá. Veru, už vtedy, keď Branko Turoň držal Vincka okolo krku, už vtedy, keď sa ženil, Branko Turoň snoval plán, ako ho zabije. Taký to bol človek, odľud. So zvermi sa skôr dohodovoril ako s ľuďmi. Aj toho jeleňa poslal, aby Vincka odvolal od brata. Vincko povedal, ja ho musím mať, Fedor, takého krásneho jeleňa som ešte nevidel, musím ho dostať. Pre mňa si ho maj, povedal Fedor, tvoj otec, ale najprv naložíme drevo na voz, potom si choď za jeleňom krky lámať, ja pôjdem pomaly domov. Keď sa Fedor obrátil a pozrel na to miesto, kde Vincko stál, Vincka už nebolo, zrazu sa stratil v hore ako kameň v mori. Smrť, čo mala podobu jeleňa, ho ta stiahla, ťahala, ťahala, až ho dovliekla ta, kde ľudia nechodia, na Jelení cintorín. Tam už naňho ako po prvý raz čakal, zuby ceril, usmieval sa a v tom úsmeve sa mu vysmieval Branko Turoň. Tam na Jeleňom cintoríne v tej kostenej klietke, vletel môj sokolík priamo do hrsti tomu odľudovi, stál za stromom, díval sa a mieril na Vincka a od chrbta zabil sokolíka, vtedy strelil doň, keď sa díval, ako zomiera ten jeleň, ktorý ho do hory vyvolal. Obličky a pečeň mu roztrhala. Tú dum-dum pustil do neho, doktori povedali, ako do najdivšieho zvera. Ach, Fedor, Fedor, ako si si mohol brata pustiť samého do hory, ako si si mohol dať brata zabiť, či si nepočul najprv zvonit a potom strelit. Počul, mama, dobre som

počul, ale ja som si vtedy povedal, tak ho predsa dostal, Vincovi doteraz neušiel ani jeden, Vinco je jáger, akých niet široko-d'aleko, drevo som mal už naložené, kone napasené, vravím, d'aleko si šiel za ním, ozvena výstrelu sa dlho niesla po horách, d'aleko, ale ho má! Idem ja hádam pomaly, kým ho vypitvá, zavesí na strom, aby sa líšky nedostali k nemu, dobehne ma ešte v doline alebo v poli, po jeleňa prideme večer, pošibal som kone, hjo, viezol som sa dolinou... a brat mi umieral! Bože môj! Viac viním Fedora, tvojho otca, za Vinckovu smrť ako jeho vraha Branka Turoňa. Keby sa bol Fedor, tvoj otec, vrátil ta, kde počul výstrel, keby bol videl na jeleních kostiach ležať svojho brata skrvaveného... jelene zomierali bez krvi, môj Vincko farbil ich kosti svojou krvou... keby Fedor bol prišiel, bol by videl, ako sa nad jeho bratom skláňa Branko Turoň, už sa nesmiel, jachtal nedočkavosťou ako vlk, keď zacíti krv. Vincko, to si ty? Tak sa ho spýtal, tak sa mu prihovoral ten nehanblivec Branko Turoň, ako keby spal, och, a Vincko zomieral, to som teba, kamarát? Mňa, Branko, povedal Vincko, sám som prišiel do hory, tak ako si povedal, sám ako prst, dostal si ma, Branko Turoň, zabil si ma ako psa... Ale, Vincko, kamarát, krstný môj, nehovor tak, nie... ja som... Zabil si ma, Turoň, dívaj sa, zabil si ma, povedal mu Vincko a zomieral. Turoň aj slzu vyronil, nehanbil sa pred Vínckom svoj čin oľutovať. To všetko by bol počul Fedor, tvoj otec, bol by počul, že Turoň chcel len postrašiť, ale nepočul, on si poháňal kone a brat mu stekal z krvi, Branko Turoň do ručníka, v ktorom mal zakrútený obed, chcel chytať Vinckovu smrť, ktorá mu utekala z roztrhanej pečene. Vincko nekričal, nevládal, stenal potichu, beľal a slabol, ako sa ho zmocňovala smrť. Bože môj! a ja som ho nepočula, nik ho nepočul, ani tie zvery, ktoré kántril a miloval, pri mŕtvom jeleňovi ležal Vincko, pri tom, ktorý ho do hory odvolal, zabil mi ho, sokolíka môjho, Branko Turoň ako divého zvera, ešte žil, keď ho na chrbát vzal a cez močariny, cez prepادلiská do horárne doniesol a tam ho pod kôľňu na slamu vystrel, tu si vždy odkladal úlovok, keď sa z hory vrátil, aby dážď nenivočil srst', lebo aj vtedy, len čo ho pod zákryvu položil, len čo sme drevo z voza zložili, kone vypriahli, začalo sa liať, už ani krvi nemal, sokolík, a predsa z neho vyvierala a vpíjala sa do udlapčenej zeme a rozsypaných pliev, Branko Turoň i svine zakáľal, plno krvi tam bolo v tej zemi a Vincko si vody pýtal, pekne poprosil, ale Branko Turoň zakázal aj žene, tej druhej, Elene, čo všetci chlapi pre ňu diveli, ísť k Vinckovi, od smädu zomieral, dážď ho uspával a on v tom daždi ústa otváral... vodu, vodu... Bože, ani len vody... Kým Vincko vystretý na slame ešte živý ležal, odľud neprišiel ani k nemu, ani ku mne, nedoprial mi, aby som

ho ešte živého videla, neutekal po doktora, ale po žandárov, chceli ho vidieť, vy-počuť, potrestať, Vincka do slamy skryl ako pytlíak zvera a na voze v tú noc ešte živého k žandárom a do nemocnice viezol. Žandári Brankovi Turoňovi, doktori Vinckovi verili. Sestrička je svedok. Vincko ešte žil, ešte aj plachta na posteli bola krvavá, veľa života mal, pri rozume bol a tak ako ja tebe, všetko sestričke vyrozprával. „... na Jeleňom cintoríne, keď som na kostiach stál a díval sa, ako jeleň zomiera...“ Keď sa ho sestrička spýtala, či sa chce vyspovedať, povedal, chcem, sestrička, aj za ruku ju chytil, do očí sa jej pozrel a na ženu Fanku zavolať, sestričku poprosil, aby žene Fanke a mne všetko rozpovedala, pánu farárovi druhý raz porozprával práve tak ako sestričke a žandárov len raz spomenul, nakoniec tri razy povedal: Branko Turoň ma zabil. Aj to povedal, že nemal flintu v ruke, povedal všetko, aj to, že mu žandári neverili, povedal aj to, čo by nikdy nebol povedal, že v Karašovom pod javorom, tam je flinta s revolverom, povedal, kde ich má skryté, našli ich žandári na tom mieste, kde Vincko povedal, flinta bola v klade skrytá, revolver v pni, ale zapísali to, čo Branko Turoň povedal: piati na mňa strieľali, verte mi, páni, piati... pozrite, klobúk mám celý deravý...

Páni uverili, keby Vincka nebol Branko Turoň zabil, boli by ho ako vraha súdili.

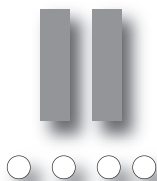
Keď som prišla do mesta, do červenej nemocnice, Vincko už ležal studený v márnici...

Ani súd nebol, nič, piati strieľali na zbojníka, odľuda... uverili Brankovi Turoňovi a tí, čo neuverili piatim dieram v klobúku, odpustili... ale Boh mu neodpustí... Neodpustí! Aj prvú ženu si umordoval, druhá umorduje jeho, druhá žena bude trest, ktorý mu Boh do postele vložil. Boh mu to neodpustí! Umorduje ho svedomie. Elena sa predsa s Vincom rozprávala. Aj mne to už povedala: Akú zbraň si vytasil, Branko, takou zahynieš!

Stará mať zamĺkli, slzy im až teraz vystrekli spod zvráskavených viečok. Zdalo sa mi, že mi nikdy nič nerozprávali, že večne plakali, že to všetko som videla ja sama na vlastné oči.

V ten rok som viac zeme priniesla na strýcov Vincov hrob ako minulé roky. Aj skielko na fotografii som s Jožom vymenila.

Ja naozaj verím, že strýc Vinco sú svätý. Stará mať ich vysvätili slzami.

1. kapitola

VESPERUNSKÁ NEDEĽA

Vtáčik sa bojí jeleňa

Stará mať sedia pri peci, mama nás kúpu v sude, lebo je sobota večer. Každú sobotu varia vodu... Ako keby som šla prasiatka obárať. Juj, či ste len špinavé, deti, ako keby ste sa nikdy neboli kúpali. To poznáme naspamäť. Ak nám budú umývať hlavy, budeme revať, vždy, keď nám mama zmývajú vlasy, jeleň nám šťípe oči. Kupujte mydlá značky Schicht, kupujte mydlo s jeleňom. Kupujeme. Jeleň perie, jeleň dlho neskáče, perie aj vtedy, keď vyskočil...

Kde vyskočil jeleň?

Prvého okúpali Milana. Leží v kolíske, sám sa hrá, prepletá prstami, napína sa ako struna, smeje sa, kričí na svoj vlastný hlas. Ciciačik. Dřř Dřřř! Tonko sa ešte túla po dedine. Mládenec.

Má frajerku... chichichí.

Pod', frajerka... pod' prvá...

Hlavu nie... hlavu nie... ja som mladšia... Iva vrieska, mama jej ešte len vlasy namočili. Vši by sa vám zaliahli do hlavy, nedrumbľuj, schrastaveli by ste, vyplieskam ťa po zadku, nikdy ste sa nevydali, frajerku má... chcete byť ako Mara Greciná?

Iva má hlavu ako snehuliak. Jeleňovi padá pena z papule. Greciná Mara nemá mater ani otca, ani brata, ani sestru. Greciná Mara nevie ani rozprávať,

ani robiť, len sa smeje... Greciná Mara sa nevydá, možno sa prespi, lebo... chlapci jej dvíhajú sukne.

Bé! Bé! Mara Greciná!

Ty sa neposmievaj, vyzliekaj sa!

Ivu ani nevidno z kade. Jeleň sa rozpustil v sude, obľizuje Ive celé... celučičké telo.

Už si vyzlečená?

Schicht aj pre mňa vyrobil jeleňa.

Už som vyzlečená, už, mama... Mama vidia, keby sa aspoň usmiali, kryjem si prsičká, keby niečo povedali, už mi trochu rastú aj vlásky... Ježiš! Ja by som sa nemala holá ukazovať ani pred mamou!

Tak, šup! Poďme! Ty von, na pec, ty dnu, čo sa krčíš! Kravy mi treba dojiť, čo sa zakrývaš! Myslíš, že som to nikdy nevidela? Daj sa mi svete! Takú rosičku... Napovíjala som sa ťa ja, naprala plienok po vás, len sa zakrývaj, pred druhým sa zakrývaj, nie pred materou. Dobre, že nie je doma Tonko...

Keď prišiel, už sme sa sušili na peci a chichúňali.

Mládenec sa nebude kúpať?

Veď som sa v sobotu! Nesmejte sa...

O tie sa nestaraj! Raz do roka by ti nestačilo? Kone každý deň dva razy češeš, umývaš, nohy im mastíš! Poďme, regrút, poďme!

Ja... ja sa nemôžem kúpať, ja sa musím učiť básničku.

Tch! Chichichi!

Vy sa nesmejte!

Zapchávame si ústa. Tonko sa začína hnevať.

Poďme, raz dva! Nemám kedy jednať sa s tebou! Nech sa zakryjú, nech sa obrátia, ja sa skôr nevyzlečiem.

Museli sme sa obrátiť ku stene, rukami zakryť oči, Tonko si stiahol gaty... videli sme, chichichi, práve sme sa vtedy obzreli, chichichi, taký zvonček sa mu zakýval, Tonko videl, že sme sa obzreli, chytro si ho chytil do hrsti, stisol zuby, očervenel, bradou sa nám vyhráža.

No, no! Mama sekli Tonka po holom zadku, len si drž vtáčika, aby ti neulet. Aký regrút... ak ho ja ne...

Tchi! Chichichi!

Na stene visí a svieti petrolejka.

Počkajte! Počkajte! Keď sa okúpem...! Tonko sa zahnal na nás mokrou rukou.

Prask. Zadymilo sa, potom smrdel petrolej, Cylinder praskol ako mydlová bublina. Mama vykričli, v izbe je tma, stará mať hundrú, Tonko kričí, juj, uši, uši! Jaj, jaj! Voda čľapoce, mama ťahajú Tonka za uši zo suda.

Tu stoj, lapaj jeden... Ani sa nepohni! Zarobil si si, uši ti vytrhám, ty lapaj! Ak stará. mať nemajú cylinder, budeme bez svetla.

Veru nemám, Domina, nemám.

Keby sa peniaze kotili, ani tak by vám nestačili!

Chcela by som vidieť v tejto tme stáť Tonka pri sude. Len si ho drž, vtáčika, aby ti neuletel... Pozrime sa, čo mať nesmie vidieť. Tchi! Chichichi! Na dvore sme začuli kroky. Otec? Nie! To by nebola žiadna psina.

Organista ide!

Prečo organista?

Neviem, prečo som si vymyslela a vykričla, že ide organista. Tonko chcel skočiť za pec, alebo na posteľ, alebo... chcel... Sud s vodou nechcel prevrhnúť. Vo dverách sa objavili mama so sviečkou v ruke a vkročili do jazera. Vo vode stojí holý vodník a drží si... tch! Ja prídem pri vás o rozum! Bože na nebesiach! Čo si to urobil!

Postele stoja vo vode, aj Tonko stojí a ruku si drží, naozaj si drží... tchi! Teraz by sme sa nemali smiať, naozaj, ale keď Tonko je taký smiešny, tie oči... pozerá na mamu ako... Raz otec kľakli ovci na krk. Mama sa rozplakali, ani raz neudreli Tonka. Dnes večer nik nedostal ani za smiech, ani za vodu, ale všetci ležíme so zbitou dušou.

Ruky mi už nevoňajú strýcovým hrobom, ale šichtovým jeleňom. Celé telo mi vonia... Čím to voniam? Ja nevoniam, ale na niečo čakám.

Cink! Cink! Tá potopa... mamin plač a hnev, to sa všetko stalo pre Tonkov cengáčik a pre organistu. Vôbec som si ho nevymyslela, zase prišiel, zase bude otca niekde vyvolávať, otec sú unavený, kone sú unavené...

Majáles

Na dvore buchocú konské kopytá, hrkoce voz, organista vedel, kedy má prísť, otec sa vrátili z Očimy. Zajtra bude majáles. Povyše Očimy pod horou... viem, pán organista... tam je polianka a dobrá voda. Na majálese nebudú piť

vodu, ale krachelku, viem... organista to povedal otcovi a potom odišiel. Prišiel ráno.

Pán farár nepili z kalicha víno

Fedor, mali by ste už zapriať.

Zapriahnem, pán organista, ale aspoň na malú pôjdem, patrí sa...

Dnes nemusíte, Fedor, dnes zahrám, zaspievam len vám, dnes sa pomodlím aj za vás.

Mne sa žiada samému, pán organista, nedeľa by sa mi nerátala.

Pôjdete len k vlaku, nie do mesta. Ale dva razy. Ak pošibete, môžete ísť na veľkú, len zapriahnite, Fedorko, veľkí páni prídu na dva razy.

Dva razy... Otec sa nepýtali, koľko a kedy zaplatia, nešomrali, že je nedeľa, zapriahli, dovezli doobeda dva razy, ani na jednej omši neboli, ani jesť doma nechceli. Po obede dovezli tiež dva razy, kone už nevládu, v slabínach im vyviera pena. Niektorí páni prišli aj na autách, menších pánov priviezli na nákladnom, na nákladnom s tými pánmi priviezli aj krachelku. Pán organista, keby ste vedeli... Čo, Dominika? Ako strašne rada by som ochutnala krachelku... tú z tej fľašky, čo je v nej sklená guľôčka. Krachelky z auta zložili, fľašku rozbili, otec odložili do vrečka sklenú guľôčku. Potom ešte na kočoch priviezli pánov a slečny... z mesta. Aké krásne šaty mali, našuchorené rukávky, sukne do zvona, vlasy...! Ako len pištia... aj... pardon... jej... ráčte... prosím... prepáčte, madam! Slečny sú krásne... Ale páni nie sú krajší ako strýc Vinco, nie...! Podviazané gate... pumpky, tch! Lajblíky, hodinky na retiazkach, fúziky, rukavičky... chichichi! Klobúky so zelenými stuhami, za stuhami chvosty z veríc, chichichi! Pušky...

Keby som vedela, ktorý z chlapcov rozbil skielko na fotografii!

Julo?

Nie. Vždy keď myslím na chlapcov, poviem Julo.

Julo s mládeňcami sadí briezky na Očime, on im ich len podáva, nosí drevo k chatke, ženy pečú mäso, čistia zemiaky, svák Fabo chladia na polianke v dlhom napájadle pre kravy krachelky, súdok vína, sudy piva... Naše kone sa pasú a vylievajú pivo do trávy.

Ozanka bola na Očime, videla to zblízka, všetko mi povedala, hora vonia hostinou, hostina pánmi... ja sa doma zbláznim!

Dominika, poď, ideme na Očimu.

Šli sme, leteli sme na Očimu ako prepelice. Iva utekala za nami a revala. Keby Ozanka nebola povedala, neboli by sme ju počkali. Prvý nás zbadali otec. Otca organista.

Neodchádzajte, Fedor, ešte vás budeme potrebovať.

Hijó!

Otec odišli. Ja, Ivka a Ozanka sme si sadli... Nechceli sme si sadnúť... ja som sa viezla z majálesu na koči... Otec povedali, že treba kravy pásť.

Zase sme doma a na Očime je tak krásne.

Skry sa, Fedor, ide organista.

Zase?

Zase.

Čoby som sa kryl?

Fedorko, priateľ môj... ešte raz... už len raz... zo školy na Očimu.

Kone si znivočím. Musia si oddýchnuť, zajtra...

Zaplatíme, Fedor, zajtra by bolo neskoro, vždy sme zaplatili. Pána poslanca budeme hostiť... viete, aké je to pre nás vyznamenanie? Možno nová cesta, rezervár, alebo nový lom, vápno, mramor, možno zlato začnú hľadať v našich dolinách.

Mama sa hnevali na otca, ľutovali kone. Pod sa najesť, Fedor... ešte si nič.

Čoby jedol, s nami bude jesť, tam je jedla, ojoj!

Navarila som, pán organista... nech sa vám páči.

Organistovi sa nepáči... Na Očime sa pečie živánka.

Tonko, zapriahaj kone!

Pre pána poslanca pečú svák Fabo s horárom živánku.

Otec obedujú.

Organista vedie pánov do nášho dvora. Ráčte, páni, nech sa páči, páni...

Máme pánov plný dvor, plný koč. Otec sa najedli, kone sa zapierajú a kopytami rýpu dvor, ťahajú, zapierajú sa, ako keby viezli plný voz dreva.

Hijó! Hijó!

Pozrime sa, ako sa odťahujú.

Hijó! Hijó! Pôjde furman dolinou... Akú fúru vezú náš otec?

Tonko chcel poháňať, ale ho nepustili, musel ostať doma, Tonko vozí, vyváža

na fúriku konský trus, na Očime je majáles. Darmo zapriahal kone. Ja som povedala, že idem k Ozanke, Iva sa vytratila za mnou.

Ideme!

Na Očimu?

Na majáles!

Otec nás nevidia, nepočujú, kone prskajú, koč hrkoce, bosé nohy nepočuť dupkať v prachu. Naše bosé nohy nás dnes druhý raz nesú na Očimu. Prepeličky vyletujú zo žita na chodník, kryjú sa, chcú vidieť majáles, ich nesmie vidieť nik. Prepeličky sú veľmi šťastné! Pole... hory! Najradšej by ich všetky preleteli, poláskali. Hora na Očime je najkrajšia zo všetkých hôr, nedeľa je najkrajší deň, vesperunská nedeľa je najkrajšia zo všetkých nediel. Ozanka je najlepšia kamarátka zo všetkých dievčat. Ivka je už celkom veľké dievča, vládze s nami utekať a neplače. Ivka je pekné dievča...

Náš koč je kolíska, náš otec sú panský sluha, perá na koči sa prehýbajú, pán poslanec sa smeje. Radi sa kolíšete, pán poslanec? Pán poslanec... Iha! Pán notár...! No... Pán náčelník...! Pán môj! Pán sudca...! Sudca? Pán proku... prokurátor... Prepeličky sa smejú, žito sa kýva... Zle som to povedala? Ozanka začína byť protivná. Pán prokurista, nie pán prokurátor. A to je čo? Nie je to jedno? No, povedz čo je to?!

Neviem.

Ani ja. Pán... pán... to je jedno, Ozanka. Náš koč bude voňať panstvom. Páni koňacinou, chichichi.

Ticho, prepeličky, ticho!

Aj pán farár idú. Peši... Tri zlaté zuby... Neleťte, prepeličky, teraz nesmiete...!

Pochválen...

Prepeličky vyleteli zo žita a na chodníku sa premenili na pokorné baránky. Pán farár nemajú somárika. Idú peši. Bože! Aký sú krásny!

Ozanka! Keby pán farár mali somárika ... Pán farár voňajú pivom.

Ozanka! Ty nemáš rada pána farára?

Mám...

Iva, ty čuš, ty sopfa... ty, ty nevieš, čo je to... rada.

Bozkať?

Čo bozkať?

Ruku.

Sopfa! Ruku... Vravím ti čuš, alebo choď domov!

Viem, povedala Ozanka, ale voňali pivom.
Vínom, omšovým vínom voňali, žiadnym pivom.

Pivom...

Vínom...

Pivom...

Si protivná!

Ty si protivná!

Odišla som, Ivu som nechala s Ozankou a sama som si sadla pod jedlu na kraji hory. Celá Očima je podo mnou, celý majáles vidím. Ozanka mi ukazuje, že nemám tak sedieť, ako sedím. Ja si budem sedieť, ako chcem. Nohavičky mám nové. Takto sa mi sedí dobre. Pán farár si sadli k pánu poslancovi, okolo plotíka z osík je plno detí so ženami, chlapci stoja sami, pozerajú sa do ohrady, ako tam budú páni jesť.

Nedívajte sa tak na nich, sadnite si, chlapci, vy si môžete sadnúť, ako chcete, dívať sa môžete, ako chcete, prezočivci...

Chce sa mi plakať. Nedefa je najhorší deň... táto nedefa... vesperunská...

Prečo je na Očime majáles?

Myslím, cítim to v srdci, že myslím, tuho rozmýšľam, ale neviem o čom, niečo by som chcela.

Lahla som si do trávy. Samé kvety. Ako voňajú...

Čo by som chcela? Čo?

Ja sa zbijem!

O chvíľu ma budú volať pásť kravy.

Ak nepôjdem, zbijú ma. Nech, nemusím sa sama.

Ozanka je tiež taká... pivom!

Prečo trhám kvietky?

Ozanka! Pozri, čo som našla! Našla som v kvetoch skrytý koláčik.

Ukáž!

Aj mne!

Opatrne! Zlámete ho.

Aký je?

Makový, orechový?

Panský!

Krásny, daj, podržím ho. Ako vonia! Nejazdme ho.

Trochu ho obliznem... prívoniám.

Nechaj! Musíme ho vrátiť, vypadol im z koša.

Vrátiť?

Čo si to urobila! Ja ťa zabijem! Ty...

Iva uteká, v ústach má pol koláčika. Dívam sa na Ozanku, na jej ústa. Čo urobíme, Ozanka? Zjedzme ho, Dominika.

Zjedzme.

Polovicu koláčika som rozlomila na polovice. Držíme ho v ústach ako Božie telo pri prijímaní. Juj, ten je ale dobrý!

Uhm!

Dobrý je, dievčatá, dobrý?

Prepeličky sa zľakli, chceli odletieť, ale od hanby im oslabli krídelká. Koláčik sa prepeličkám nechce pustiť dolu hrdlom... keby... keby to nebola škoda, vypľuvali by ho zo zobáčikov. Dobrý, tetka, veľmi dobrý. Ja som ho piekla, nevesty, aj vám na svadbu prídem také napiect.

Na svadbu ... chichichi ...

Ušli sme, hanbíme sa, prepeličky zatrepotali krídlami tetke okolo sukni, stratený koláč nevrátili. Za osikovým plotíkom v briezkovom hájiku začala hrať hudba. Husle, trúbka, bubon... ústa, hlava, ruky, otvorené ústa hrajú a tancujú, aj slečny tancujú, jedna sa ukladá pred pánom poslancom, pán náčelník tleska, bravó... pán poslanec sa díva, díva slečne na prsia, Ozanka sa smeje, v smiechu kričí sviňó! bravó, sviňo! Svák Fabo vafkajú z napájadla sud, nik na nich ne-kričí bravó, pán farár sa smejú, vidieť im tri zlaté zuby a... v ruke držia pohár. Ozanka, pozri, Ozanka, pán farár pijú... pivo. Pivo, pivo, pán farár pijú pivo.

Povedala som ti, že voňajú pivom.

Pán farár... dívajú sa na slečnu a pána poslanca. Raz, dva, tri... Organista naráža medenú fajku do suda. Chlapci sa smejú, pivo strieka, aj pán náčelník sa smeje, pivo strieka na pána farára, aj na slečnu, organista sa okúpav v pive. Na majálese padal pivový dážď. Hudba prestala hrať, pivo už neuteká, pán náčelník dvíha pohár, smiešny vysoký pohár ako čižma, niekto kričí hudba tuš, hudba hučí, bubon hrmí, trúbka kričí, husle škripia, hudba hrá nič, vrieska, kričí tuš a vôbec nič nie je čierne, zrazu stíchla, niekto jej zapchal ústa, alebo odrazu udrél všetkých muzikantov po hlave. Pán náčelník má hrubý hlas, biele vlasy, veľkú hlavu, len fúzy má čierne, ale tiež veľké.

Ticho, páni, prosí pán notár, pán náčelník povie prípitok.

Náš pán poslanec sa ráčil prísť pozrieť medzi nás...

V ohrade je ticho, len pumpa na sude dýcha, nadychuje sa, odľukuje, organistova ruka jej nedá odpočinúť, rozbúrené pivo sa hnevá, sipí, pení sa a uteká vedľa fajky ako krv vedľa noža, ktorý preklal naduté brucho pivného suda.

Náš pán poslanec, drahí priatelia, je tak trochu náš krajan a my všetci sme na nášho krajana pyšní, pyšní sme, že taký človek prišiel medzi nás... Živijó! Živijó! Mnoga lieta... mnoga lieta...

Prvý začal spievať prokurá... prokurista, pán farár sa pridali, ale najlepšie počuť organistu. Otcovi podal pohár piva a odišiel od suda k pánom, potom pána poslanca zakryli telá pánov. Keď páni pijú, robia veľký krik. Páni kričali okolo pána poslanca. Ozanka si zakryla tvár, aj ja som si myslela, že sa páni bijú, že bijú pána poslanca, nášho krajana, kričia živijó a... všetci ho schmatli, kto za čo mohol, a ... nebijú ho, poslanec sa smeje, aj páni sa smejú, aj chlapi a ženy, to je smiechu, páni dávajú pánovi poslanca hoblá o prázdny pivový sud, sud sa kotúľa, páni pána poslanca šup za sud, to je kriku, pán organista sa oprel o sud, slečna z mesta si sadla pánu poslanca na brucho, ženy pišia, slečna rozťahla nohy, najprv vyhrnula dlhé šaty, pán poslanec sa chcel vystrieť, slečna sa drží, hop, hop na koni, pán poslanec sa nevystrie, hó rup! hó rup! Pán poslanec kričí, dobre, bratia, ešte, výborne krajan, a slečna z mesta sedí, kolená jej trčia, pán poslanec leží na tráve a nechce vstať, drží slečnu za kolená, výborne, bratia, uch... bratia... organista prvý, všetci za ním dvíhajú poháre s pivom a mnoga lieta, živijó... živijó, slečna bozkala pána poslanca.

Keď si všetci sadli k stolu z dlhých dosák, slečna sedela pri pánu poslancovi.

Kuchárky začali nosiť na stoly voňavý guláš. Julo Remeň ukradol fľašku krachelky.

Pod', dám sa ti napiť!

Išla som. Krachelku som ešte nepila.

Takáto je krachelka.

Nechutí ti?

Výborná, ale ja som si ju ináč predstavovala.

Ešte idem ukradnúť. Chceš?

Chcem. Aj Ozanka, aj Ivka chcú, keď Julo chce, nech kradne.

Páni začali jesť guláš. Chlapi a ženy odišli od osikového plotíka, poďte, deti, príde im z očí, ale deti nešli, dívajú sa, ako páni jedia guláš.

Guláš je horúci, páni chlípu ako my. Možno to ani nie sú páni.

Dobrú chuť, páni pivári!

Organista zase nosí na stôl pivo. Pán farár... zase budú voňať pivom.

Ozanka!

Čo?

Ja som hladná.

Aj ja.

Veľmi?

Veľmi.

Iva niečo žuje pri otcovej nohe.

Choď za otcom, Dominika.

Ani za svet. Otec by ma...

Aj mama ti idú, Dominika.

Naozaj, idú naša mama, idú, naša mama idú na majáles s palicou. Čo som urobila, mama? Juj, ten guláš vonia. Páni budú voňať pivom a gulášom. Pán poslanec bude voňať slečnou. Čo budú jesť páni po guláši? Mäso. Koláčiky budú jesť po mäse, po koláčikoch budú piť pivo...

Čo je, mama, prečo tu s palicou...?

Kravy majú podochnúť od hladu?! Pozri!

Keby ma teraz mama udreli pred ľuďmi, už nikdy by som sa nevrátila domov.

Už aj napredo mňa!

Mama ma neudreli. Šla som.

Zbili ma doma. Nech. Keď to nik nevidel, nech. Ja som zbila kravy. Každú nedeľu poobede kravy pásť! Keby aspoň majáles nebol. Taká nedeľa...

2. kapitola

ZJAVENIE STRÝCA VINCA

Hlinené holuby

Keby pán farár mali somárika, podobali by sa na Pána Krista. Táto nedeľa sa podobá na... Na čo? Neviem. Keby naproti na Očime nebol majáles, bolo by veselšie. Na pastve by bolo ticho a krásne. V nedeľu... poobede...

Dievčatá a chlapci sa prechádzajú popred krčmu. V nedeľu poobede pasú len starí ľudia. S kým sa mám zhovárať? Kravy sa na mňa hnevajú. Stále sa dívam na Očimu, nemôžem oči odtrhnúť od nej, musím sa dívať, streľba z pušiek ma nadvihuje, priťahuje mi oči na majáles. Na Očime je strelnica, páni kričia, smejú sa, mesto majálesu je pri našich roliach. Výstrel... hurá... smiechy. Výstrel...! Kravy si nervózne bijú rohami do rebier, muchy vždy stačia odletieť. Streľba sa opakuje pravidelne. Najprv vyletí biely kameň podobný holubovi, holub nevyletí vyššie ako do tretiny smreka, potom výstrel, za výstrelom zasa hurá, krik, za krikom smiech.

Bravó, pán poslanec! Bravó, pán náčelník...! Sviňó?

Počujem, Ozanka, a smejem sa.

Páni poľujú posediačky. Do hlinených holubov strieľajú. Smiešna poľovačka. Navyhadzoval som sa im ja tej hlíny.

Skoro som zabudla, že pri mne sedia starký.

Staríkovie oči ušli z pastvy a vrátili sa do mladosti. Chudá žilovatá ruka s pokrivenými prstami ukazuje, ako vyhadzovala hlinených holubov. Takto: fíí, bác! trafil, juchá! Staré ústa sa smejú.

Smiechu sa ani ja nemôžem zdržať, smežeme sa nahlas. Fííí... juchá! To je smiešne.

Náš smiech možno počujú aj na Očime.

Fííí... juchá... hurá! Bác... bravó! Bác...!

Výstrel sa ozval za naším chrbtom, nie na Očime. Bra... Zmĺkli sme. Staré ústa ostali otvorené. Počítaj mi zuby, dievča, počítaj. V otvorených ústach sa nachádza nula celá nula zubov.

Páni na hlinu, pytlíak na jeleňa.

V nedeľu na jeleňa?

Veru tak, na jeleňa.

Starec zmĺkol, starej materinými zaslzenými očami sa díva na hory.

Čia si ty, dievčička?

Perunova Fedorova, starký.

Perunova, aj po Vincovi ostala dievka.

Tak je to, páni na hlinu, inakšie to nemôže byť. Bezzubé ústa hovoria ako prorok, ako sudca, starec... keby starec stál nad oblakmi, podobal by sa na Pána Boha. Staríkov bezzubé ústa sa podobajú ústam starej matere. Hovoriť o tom čudnom mieste, Dominika... panna... neporodí... Výstrel, ktorý zaznel na tom čudnom mieste, nedá pokoja ani starčekovi, ani mne. Vincko šiel, na nič nešiel... Áno, tam, kde zaznel výstrel, tam je to čudné miesto, cintorín starých jeleňov, tam jelene samé zomierajú, ako krásne... ale teraz jeden zomrel nasilu, zabili ho. Nikdy som zvera nezabil a ešte na tom mieste. Poverčivý som. Ja o tom mieste, dievča, môžem len to najhoršie povedať, vieš, že na tom mieste vám Branko Turoň strýca Vinca zastrelil?

Sokolíka... viem, starký.

Branko Turoň pytlíak? Sám sebe kradne, sám seba stráži. Sojka, sojka, zavolaj, zakrič, kde je Branko Turoň? Počula hlas mojej túžby. Sojka lieta, narieka, škrieka, preletuje od stromu k stromu, blíži sa k nám. Branko Turoň pytlíakom? Sojka vie, ale nepovie.

Kráča pomalým krokom, skoro kríva na obidve nohy, na pleciach nesie mladého jeleňa. Nevykročil z hory na pastvu, ale zjavil sa, keď sme sa zjavili my jemu, prekvapene zastal. Díva sa na nás, poznáva nás, ale poznať nás nechce, chce niečo povedať, aby nemusel bez slova prejsť vedľa nás. Jeleňovi visí hlava, z papule mu trčí jazyk a skoro sa dotýka paše, oči má otvorené... Jeleň v nedeľu poobede... Zabitý jeleň... Tak zaznel v tú nedeľu výstrel na tom čudnom mieste ako teraz, tak nesie Branko Turoň mladého jeleňa, ako niesol strýca Vinca s dostrieľanou pečťou.

Na Brankovom Turoňovom chrbte vidím strýca Vinca.

Strýc...

Pre pánov som ho odstrelil.

Strýca Vinca?

Čoo... ččo to táraš, dievča?

Zabili ste strýca Vinca.

Akého Vinca? Nevidíš, že som zabil jeleňa?

Takto ste ho niesli, takto z nich ešte krv tiekla, strýc Vinco ešte žili, povedala to sestrička, žili, ležali na slame, padal dážď... plachta bola červená... aj vyspovedali sa... aj...

Čuš... čuš... lebo...!

Branko Turoň, zabili ste strýca Vínca.

Branko Turoň zhodil z pliec jeleňa k mojim nohám. Nebojím sa zabitého jeleňa. Vôbec sa vás, Branko Turoň, nebojím, nedívate sa mi do očí, ale do seba, dívate sa na svoj hriech, tvár sa mu krkvá, ukazuje bolesť duše, driapu ju strýc Vinco. Prečo ste jeleňovi nezatlačili oči, je ako živý... možno ešte žije... srst' má hladkú, ešte je teplý... strýc Vinco ešte žili... V bezzubých ústach je nula celá nula zubov. Starký nemôže voľačo pochopiť.

Vravíš pre pánov si ho...?

Pre pánov... večer im ho upečiem na ražni.

Zabili ste ich, upiekli, ale nezjedli.

Čie je to bláznivé dievča?

Radšej sa jej nepýtaj, Branko.

Čia si?

Jeleň je mŕtvy, srst' má hladkú, začína chladnúť a ja sa začínam báť Branka Turoňa.

Nepočuješ! Čia si?

Prútom šibem po tráve, za strýca Vinca šľahám Branka Turoňa po chrbte, po rukách, po ústach... Ústa, čo majú nula celá nula zubov, sa otvárajú a zatvárajú, pred ústami v kostnatej ruke sa trasie fajka, Brankovi Turoňovi sa za klo-búkom trasie chvost z veverice a puška v mocnej ruke.

Čia si?

Perunova, Fedorova Perunova je to dievčička.

Perunova?

Perunova! Veru Perunova. Poznáš...?

Piati na mňa strieľali, piati, všetkých som ich poznal, na všetkých som strieľal, len jedného trafil, rozumieš, piati, klobúk mi prederavili... takto...

Smejem sa ako hlúpa. Branko Turoň ukazovákom dobe do klobúka a kričí... tu... takto... piati. Piati... aj jeleň na vás strieľal?

Aj tohto som na Jeleňom cintoríne.

Ako strýca Vinca...

Čuš, sopľa, čuš, lebo!

Lebo? Lebo aj mňa?

Ako ste mohli... prečo ste ho zabili...

Prišiel na cintorín starých jeleňov v nedeľu. Bol mladý a zdravý, na jelení cintorín prichádzajú zomierať len staré jelene, preto som mladého...

Prečo ste strýca Vínca?

Lebo chcel zomrieť. Ten, kto príde na Jelení cintorín, ten chce zomrieť... Ja mu len pomôžem, ja len pomáhám, ty sopľa!

Fajka sa preto trasie, že ústa majú nula celá nula zubov? SARAJEVO sa trasie v starcových rukách-kostiach a špicom sa vnára jeleňovi do brucha.

Vypusti, Branko, tu pri nás vypusti jeleňovi vnútornosti, vypitvaj, črevá nechaj na pastve.

Strýca Vinca pitvali v márnici.

Nevypustím, ošpatnel by, celý by som sa znečistil. Strýc Vinco boli pekný aj po pitve.

Len vypusti, Branko, vnútornosti sú chutné, veľmi chutné...

Možno mu ich guľka roztrhala, nevypustím!

Zozadu strelil na sokolíka, pečeň mu roztrhala, dum-dum do neho pustil, ale ešte žil... a vodu... len vodu prosil.

Ak ich neroztrhala, tak vám ich nemôžem dať, na pečeň a srdce, na tie sa páni najviac tešia, takto si budú prsty obľizovať.

Len vypitvaj, Branko, na pánov ty nedbaj. Počuješ? Fííí... bum! Bravó!

Čo by ste mali z čriev a lajen?

Si lakomý, Branko.

Niekedy som, aj lakomým treba byť.

Z jeleňa ešte kvapká krv, kvap, kvap na čižmu Branka Turoňa. Mne kvapká zlosť.

Niekedy treba aj ľudí ako škodnú...

Brankovi Turoňovi sa zošmykla puška z veľkých dlaní. Z tejto pušky vyšla

guľka? Branko Turoň očervnel... Ak je človek, tak z tej pušky aj sebe strelí do pečene. Ešte žil... ani vody mu nedali...

Perunova?

Perunova.

Ja, že som tvojho strýca?

Vy!

Vieš koľkí na mňa strieľali?

Viem. Piaty, aj klobúk vám na čele prestrelili, a vy ste potom od chrbta... dum-dum...! A strýca Vinca ste si potom na chrbát...

Šteňa jedno, ty šteňa, vidieľ, z akého koreňa si, z perunovského, ty šteňa...! Branko Turoň sa na mňa zahnal puškou. Ešte som mu zakričala do tváre, ale Boh vám to neodpustí, potom som už len utekala, padala, kotúľala sa dolu pastvou, dolu strmým svahom. Pri studničke sa už Branka Turoňa nebojím. Od studničky ho dobre vidím, nevypitval jeleňa, ľahko si ho vyhadzuje na plece a kráča ľarbavým krokom cez pastvu a polia na Očimu, na panskú hostinu. Srnka ušla vlkovi, pijem vodu, pijem a vnáram horúce čelo do studničky... len vodu, vodu prosil... Niečo mi je. Som chorá. Všade, aj v studničke vidím, ako Branko Turoň nesie na chrbte strýca Vinca, krv kvapká, kvap, kvap, ranený jeleň farbí...

Branka Turoňa nesledujú psi so sklonenými hlavami.

Jeleň mal roztrhané vnútornosti, na Očime ich hodili psom.

V pondelok ráno ma mama vyšetrovali: Čo sa ti snívalo, Dominika? Celú noc si kričala: nie, nie! teba nepotresce, teba Boh skára, hej skára...

Pamätám sa... bola som starou, veľmi starou... bola som starou materou...

Na strýca Vinca musíš zabudnúť, Dominika, mŕtvych treba nechať na pokoji. Nemysli na neho, jemu už nepomôžeš, nechaj ho spať...

Bolí ma žalúdok, v rukách, v nose, v pľúcach, vo vlasoch, v šatách mi ostal sedieľ zápach pečeného mäsa z mladého jeleňa. Otec ma ponúkajú, jedz, pri-niesol som z majálesu, ale mne žalúdok nič neprijíma, mám plnú dušu zabitých jeleňov.

3. kapitola

KUKURIČNÁ KRÁĽOVNÁ

Kukuričný kráľ

Chodil po dedine a volal: Pukance! Pukance! Kúpte si pukance! Keď prišiel do dediny, obstali sme ho a on aj vtedy vykrikoval tak, akoby sme pri ňom ani neboli: Pukance, pukance si kúpte. Mal ich plný kôš a za kapsu papierových vrecúšok. Nekúpili sme si ani za jedno vrecúško. Nemali sme korunu. Vrecúško pukancov stálo korunu. Chlapci si obzerajú bicykel a dievčatá kukuričného kráľa, vpredu na bicykli má kmotrovský kôš plný pukancov, vzadu veľký kmotrovský kôš a v koši vrece pukancov. Naširoko rozkročený kukuričný kráľ je spotený a smutný, bojí sa, aby mu nespadol bicykel a nerozsypali sa pukance.

Deti, pukačky, pukačky, dievčatá...

Nemáme peniaze, chichichi...

Choďte si pýtať od mamy...

Nedajú nám...

Tak od otca...

Ani ten nedajú...

Poproste ich...

Ani tak nedajú...

Vajíčka prineste... dievčatá, nemáte vajíčka? Kukuričný kráľ ma uštipol na líce a do ruky mi vložil biele pukance.

Tu máš, kráľovná! Vajíčka, chlapci, dievčatá, vajíčka...

Vajíčka... tchí... chichichí... Chlapci sa смеjú a po jednom sa roztrácajú, idú hľadať po šopoch a stohoch vajíčka. Aj ja odchádzam, kukuričný kráľ ostáva sám, už nie je taký smutný, usmieva sa, očami volá, vráťte sa s vajíčkami. Stojí

na ceste, strážia ho kmotrovské koše, v košoch sa nadúvajú, puchnú vypučené pukance.

Pukance! Pukačky, pukačky si kúpte!

Chlapci sa vracajú, vajíčka majú za košeľou. Za nás štyroch má Tonko päť vajíčok. Koľko dáte za päť?

Štyri.

Kukuričný kráľ nám dal štyri vrecúška pukancov.

O pol vrecka nás oklamal, alebo o jedno vajíčko. Tonko, koľko je 4:4? Čuš! Tu máte jeden balíček.

Traja?

No a?

Počkaj, počkaj, ešte aspoň jeden...

Ušiel... Nenažranec!

Skrýl sa v záhrade za včelínom a tam schrumkal tri vrecúška pukancov. Zob! Zob! Milan otvára ústa ako lastovička v hniezde. Zob! Pýtaj si! Milan spieva, daj, daj, zob! Iva si berie sama, ako sa ponáhľa, sopľa, daj, daj, zob! Mne neostane nič. Pukance sú výborné.

Keby som bola kukuričnou kráľovnou... Kukuričný kráľ by dal kráľovnej pukancov za kmotrovský kôš... za dva... Najedla by som sa... hrala by som sa s nimi, zahrabala by som sa do nich a kričala už... už... Tonko by ma nenašiel.

Už si zjedol, Tonko?

Dávno.

Tonko by ma našiel. Tonko zje veľa pukancov.

Tonko, mám nápad.

Ty a... nápad?

Ja. Urobím si sama...

Čo?

Pukance. Ako?

Normálne. Pôjdem do záhrady, odlomím kukuričný struk, vylúpem zrno a dáme ho piecť na rozpálený sporák.

Zhorí ti.

Budem ho obracal.

Múdra... kukuricu na pukance treba nechať tri dni vo vode máčať, aby napučila, aby narástla, aby sa rozpukla a potom piecť v peci a...

Aj na sporáku na platni sa to dá... uvidíš...

Spáliš kukuricu... dostaneš.

Nech. Ak ma Tonko zbije, nedám mu pukačky. Kukurica je ešte veľmi mäkká, ale farbu má už ako zrelá, na horúcej platni sa pekne nadúva, puká, zo zlatého škruvinového bruška sa rodí biely vatičkový kvet. Prihára, biely kvet má čierne oči, žltó-bielo-čierne šatočky. Na sporáku sa narodili naše pukance.

Pukance, pukance! Kúpte si!

Žeravou korunou korunovaná

Kúpte si...

Kúpime...

Daj! Daj!

Počkaj, lastovička, spáli ti zobáčik.

Iva je sopľa, neskúsená, hladná lastovička, chrumká horúce, spálené pukance. Tonko prehadzuje v ruke šesták, závidí mi môj nápad.

Predáš?

Predám.

Za čo?

Za korunu.

Tu máš.

To je šesták.

Urobím z neho korunu.

Zo šestáka korunu?

Rozpálím ju na sporáku medzi tvojimi pukancami. Zo šestáka ukujem korunu.

Nechcem. Nechaj si žeravú korunu.

Milan je zvedavec, prevráti sa z kolísky, chce vidieť Tonkovu korunu. Ivka už pomalšie chrumká tvrdé pukance, Tonko si nevšíma svoju žeravú korunu, očami i prstami chodí po mojich pukancoch ako po klávesoch harmoniky.

Daj, daj korunu...!

Milanovi sa zunovali moje malé lastovičky, bieločierne spálené pukance, všetky pustil, vypľuval pod kolísku, začiernil si bradu, líca, vankúš, už mu nedám, hádže ich k sporáku mne pod nohy, pukance pukajú.

Pukance, kúpte si pukance!

Zbieram Milanove pukance. Na žeravej platni... Tonko... Tonko...! Čo si to urobil? Ktosi ma preklal, rozpáral od hlavy po päty, pichol ma do mozgu a pod nechty, prepichol žeravým mečom nad ľavou lopatkou pri krku. Čo si to urobil, Tonko?! Strašne som vykrikla, Milan spištal, ale neplače, zachádza sa od smiechu. Ivka odskočila k dverám, pustila sa do plačtu. Keď som sa narovnala, keď som zo seba chcela striasť žeravý meč, sponad lopatky, spod krku sa skotúlala k dverám žeravá koruna.

Na kuchyni sa otvorili dvre.

Bože môj... Bože!

Na maminej tvári vidím, že sa stalo niečo strašné. Mama si zakryli oči a začali plakať.

Bože môj, Bože.... ja nemám radosti...

Ani Tonko nemá radosti, nevie, čo má robiť, čo má povedať.

Mama... ja... ja som nechcel... ja som chcel...

Tonko má z jamôk vyskočené hlúpe zbabelé oči. Vždy, keď niečo urobí, má zbabelé oči. Chcel by, aby ho mama zbili, nevládze sa pohnúť z miesta, len hľadá, chytá mamin pohľad, nechce ho pustiť, plakať sa hanbí, zbabelé oči prosia, bite, mama, bite... no, čo nebijete?

Na žeravú korunu mi mama priložili bielko z vajca. Na večné veky budeš žeravým šestákom a somárom korunovaná kukuričná kráľovná.

Dobrá deň, kukuričný kráľ.

Tonko kľací na ostrom polienku. Sám si ho priniesol, sám si kľakol. Nik sa mu neopováži povedať slovo, ani hrešiace, ani ľutujúce.

Organista zase prišiel, keď nemal, a povedal: škoda, škoda, chlapci sa na to miesto často dívajú a hladkajú... a taký krásny krk a plecica má to dievča. Vypálená koruna ti bude z roka na rok rásť, čím budeš staršia, tým viac ňa bude páliť. Dokiaľ sa nevydáš. Potom prestane... len zavše popáli mužove prsty.

Kúpte si pukance, kúpte!

Hej, kukuričný kráľ, kde si? Už mám korunu! Ja už nikdy nebudem bez koruny, ale kukuričný kráľ mi za ňu nikdy nepredá pukance.

4. kapitola

ŽALUDIARKY

Ženy zomierajú pre žalude

V ten podvečer ženy priniesli mamu z Dubovej hory a vystreli ich na dvore na plachtu. Keď mama ležali na plachte ako mŕtva, skoro som sa začala smiať, lebo doteraz som verila, že naša mama sú nesmrteľná, ale keď tetka Petrinovie vykriekli: Bože, ak nám Dominika zomrie, ach, Bože... a začali vykladať nad vystretou mamou: Domina, Domina, čo sa ti to len stalo, radšej sa to mne ma-lóóó, ach, žalude žaludné, nešťastie žaludné, čo len s tými deťmi budúéé...

Druhá žena plače nad mamou a vyčíta im:

Domína, Domina, všetky si nás predbehla, za plné vrece si nazbierala, vraeli sme ti, pretrhneš sa, ale ty... svine mám hladné, prídeš aj zajtra, Domina, ale ty, svine budú aj zajtra hladné, dlžoby mám na role, dom sme postavili, ach, Domina, Domina, čo máš teraz zo všetkého...? Už ti nič netreba... A tie siroty... siroty, zažijú si psoty, komu ich len zanecháš, Domina, Domina...?

Ženy sa dívajú na nás ako na siroty, Petrinovie tetka vravia, plačte, dievčatá, chlapci, ratujte si mater, modlite sa, Boh si ju k sebe povoláva. My ešte stále neplačeme, mama nesmú umrieť, netárajte tetka, naša mama umrieť... nikdy!

Mama otvorili oči, Dominika, šepkajú moje meno, opatri dom, opatri Milana, Ivku, choď po kňaza, choď moja... pekne popros...

Mama, vy naozaj chcete umrieť... mama!

Ešte stále neplačem, len utekám, utekám, kostol je na hornom konci na kopčeku, ja utekám, utekám... Kňaz býva na hornom konci na kopčeku... doktor dolu pri potoku. Kde to utekám? Poslali ma po kňaza na horný koniec a ja klo-pem na doktorovu bránu.

Pán doktor, mama umierajú!

Vzal si koženú kapsu, ide hneď, ale ide strašne pomaly, doktor je starý, tu máš moje nohy, utekaj, doktor, utekaj, aj srdce, aj pľúca ti dám, len utekaj, leť...

Koľko máš rokov, dievča?

Pätnásť, pán doktor...

Si pekná.

Prosím?

Hm! Kde to bývate?

Na hornom konci.

Farár už bol?

Nie. Mama musia žiť.

Prečo si šla po mňa a nie po kňaza?

Prosím?

Si šikovná... Kto ťa poslal?

Mama.

Po mňa.

Po kňaza.

Si šikovná... pekná.

Prosím?

Už som starý, ovečka. Nevládzem za tebou. Keby som bol mladší, keby som... Aj bačovia, aj doktorí starnú, dievča.

Sem, pán doktor. Tu bývame.

Bože môj, bože... siroty, siroty... Ženy spievajú v plači, plačú v speve, otlčený hrnček prikladajú mame k ústam a preberajú ich studenou vodou, plachta je mokrá, ženy naozaj plačú, slzy kvapkajú na plachtu, otec zapriahajú kone do koča.

Otec, prečo zapriahate do koča, mama nie sú poslancom.

Otec sa poklonili doktorovi a zlostne kopli do vreca plného žalud'ov.

Prišli? Zašepkali mama.

Prišli.

Mama sa čudne dívajú na starého doktora.

Dominika!

Neboj sa, nevesta, neboj sa nič, starých chlapov sa ty neboj, ešte sa my s tvojou smrťou pobijeme. Vieš koľko sily je v tejto kapse?

V našej kapse ničo nič, pán doktor. Ani koruny...